

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ В ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Кочерга Олександр Васильович, заступник директора
з навчально-методичної роботи ІПО
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат психологічних наук, доцент

***Анотація.** Зосереджено увагу на психологічних чинниках формування життєвої компетентності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (6-10 років) через їх психофізіологічне розуміння власних дій.*

Ключові слова: життєва компетентність, тренування власної пильності, психічні процеси і функції, потенціал природних задатків, самореалізація.

Зміна парадигми в освітньому процесі від суми знань, умінь і навичок набула нових ознак компетентнісного підходу, тобто більшої якісної насиченості (від кількості та різноманітності до конкретизації їхніх значень для вирішення не ідеальних, а реальних практичних завдань у житті людини). У психологічному осягненні цих змін виник новий напрямок: психологія життя особистості. Він розглядає життєву компетентність як набутий рівень розвитку певних знань, умінь і навичок людини.

Саме тому наявний рівень життєвої компетентності людини визначає вибір нею певного життєвого шляху. Основний психологічний підхід у формуванні життєвої компетентності є здатність людини до самореалізації найважливіших власних фізичних, психічних та духовних якостей [2].

Психолог Ю.М. Швалб розглядає структуру життєвої компетентності через психологічну модель здатності особистості до дії, що складається з двох взаємопов'язаних систем: психологічної готовності (психологічне налаштування індивіда до дії) і психологічної осначеності (наявність необхідних психологічних ресурсів до дії). Структурно кожна з означених систем має по три компоненти. Психологічна готовність – мотивацію, емоційне ставлення, вольове напруження. Психологічна осначеність – психологічну функцію організації та

управління діяльністю, психічні процеси і функції, психічні якості індивіда як суб'єкта діяльності [3, с. 108–110].

Спираючись на закономірності онтогенезу людини та закони розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку 6–10 років, початкова школа концептуально має діяти на засадах повноцінного цілісного розвитку особистості та її самоактуалізації. Тому психологічні чинники формування життєвої компетентності в цей період мають враховувати, у першу чергу, логіку природовідповідності у розвитку дитини і моральної відповідальності (власні межі простору, себе і взаємодію з оточенням: людьми, світом, предметами). А вже потім, системно, відповідно до вікових можливостей, – соціальні вимоги, правила, потрібні самообмеження. У «підмурках» цього процесу знаходяться психофізіологічні системи забезпечення дій людини. Вони мають допомогти «не зупиняйтесь» на автоматизмі, емоційному збуренні, а вийти на рівень контролю (осмисленості) власних дій як запоруки успішної життєвої соціальної адаптації до рівня розуміння «соціального договору».

«Прислухаючись» за допомогою педагога (його продуманих, цілеспрямованих, системних позитивних педагогічних дій) до «логіки» дій природи власного тіла, усвідомлюючи його потреби, відчуваючи «чутливі сигнали», дитина, набуває статус активного суб'єкта, впевнено може навчитись дозувати емоційні реакції, переводячи їх на інший якісний рівень усвідомлених дій. Ця абстрактна сентенція, перекладена на психофізіологічний рівень, може бути виражена одним поняттям: рівновага (фізична, психічна, ментальна).

Наші дослідження [1] вказують на можливість впливати на відчуття людиною рівноваги за допомогою вправ на баламетричній дошці чи відповідних вправ, спрямованих на активацію вестибулярного апарату людини. Разом із тим, і на стимуляцію всіх мозкових структур у цілому від рептильного, емоційного до мозку приматів (неокортексу). Це дозволяє активізувати психічні процеси, стани та їхні властивості й впливати на психологічну готовність і осначеність як «інструмент» закладання основ процесу формування життєвої компетентності людини. Отже, налаштовуючи відчуття та діапазон власної чутливості на

процеси рівноваги в психофізіологічних системах організму, дитина навчається природним шляхом раціонально використовувати потенціал природних (біологічних та фізіологічних особливостей) задатків, перетворювати їх на витoki майбутніх здібностей та закладати різноманітні варіанти творчих підходів до власної діяльності.

Навчання дитини дошкільного та молодшого шкільного віку відчувати, слухати, розуміти потреби власного тіла через його «мінімалістичні» фізичні вправлення дозволить поступово набувати фундаментальних життєвих навичок здоров'язбережувальної компетентності. Це створить відповідні умови до вдумливого, дбайливого, раціонального ставлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку до власного тіла, психіки, як до «храму».

Беручи до уваги природні особливості розвитку дитини в умовах освітнього процесу початкової школи, можна врахувати «дрібні» деталі цього розвитку, опанувати їх і сформувати реальні, практичні життєві компетентності, що будуть розбудовані на власному досвіді дитини, а не на прикладі інших. Те, що дитина самостійно здобуде, спостерігаючи за собою, через розуміння себе, своїх потенціалів, особливостей, найкраще впадає до її душі. Саме це формує у неї дійову практичну відповідь, яка сприймається дитиною більш адекватно, бо є її власним емпіричним дослідженням, а не сторонньою для неї абстракцією.

Психофізіологічне здоров'я людини як синтез її успішної діяльності має усвідомлюватися ще з дитячих років, що дозволить упередити виникнення негативних процесів розбалансування фізичного і психічного здоров'я. Це дозволить сформувати в дітей випереджальне ставлення до викликів індивідуальної природи та вчасної реакції на їхню зміну. Тренування власної пильності є інструментом формування пильності по відношенню до інших людей, їхніх потреб, фізичних можливостей та їхньої можливої інклюзивності.

Ми означили один із базових психологічних чинників у формуванні життєвої компетентності дитини через її психофізіологічне розуміння власних дій. Подальші дослідження дозволять краще окреслити складові моделі цих процесів, ретельніше їх деталізувати, запропонували й інші механізми

оволодіння ними дитиною для формування її життєвої компетентності як синтетичного, так і синергетичного утворення. Вже зараз можна говорити про своєрідний універсалізм життєвої компетентності. Вона спрямована на розбудову різнобічно розвиненої особистості щодо сприйняття власних та суспільних потреб і відповідної саморефлексуючої готовності до ціннісного їхнього усвідомлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кочерга О.В., Шорохова В.В. Використання балансування дошки доктора Френка Белгау в навчально-корекційній роботі з учнями 1-4 класів із порушеннями психофізичного розвитку. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12324/> (дата звернення 28.12.2020)
2. Социализация человека : учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. Изд. 2-е наук. ред. Мудрик А. В. и др. Киев. Контекст, 2000. С. 87-93.
3. Швалб Ю. М. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті / Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: мат. методолог. семінару. Київ. Педагогічна думка, 2009. С. 105-113.